PG
3948
S51D68
1920

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

ДОСТОЙНО ЄСТЬ

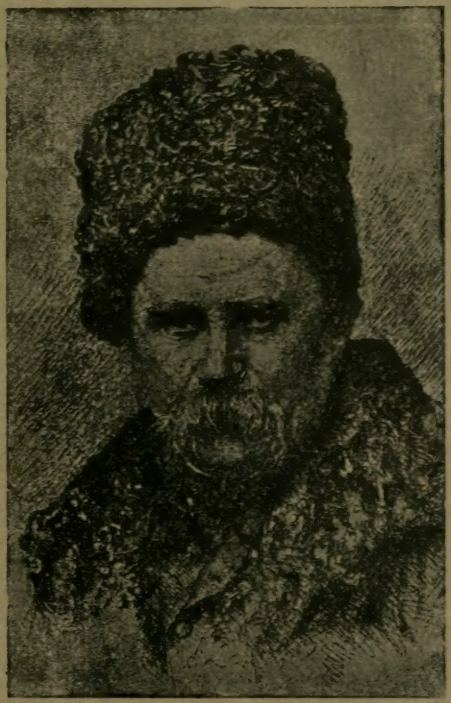

ЗБІРКА
В ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ

Dostojno

ДОСТОЙНО ЄСТЬ

ЗБІРКА В ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ

ВЕЦЛЯР 1920

ВИДАВНИЦТВО „СТРУЯ“, Ч. 2.

PG
3948
S51 D68
1920

Друкарня Шарфого у Вецлярі.

Достойно єсть.

(З осьмого „Поменника Тарасові Шевченкові“)

Достойно єсть, пани браття,
Святих споминати;
Достойно єсть їм молитись, —
Да ще краще, браття,
Ті діла їх послідувать
І речі святії,
І на їх гробах великих
Садити надію.
І виросте та надія
Умита росою, —
Не росою, а сльозою
Чистою, святою;
І здойметься, як ті дебри,
Годовані ріки,
Не рікою, але кровю
Во віки і віки;
І здойметься і виросте,
І зазеленіє,
І зацвіте і уродить
Велика надія —

Діла добрі, діла нові,
Діла не минуті,
І розібє на шматочки
Тиранськії пута.
І почує нова душа
Нову в собі силу,
І посадить — не надію
На святу могилу,
Але голови тиранів
Посадить в'на, браття!
І віддасть в'на волю волі,
А катові ката.
Й позбірає свої діти
В хатах на помості,
І приїде правда воля
На вік до їй в гості.

Спомянімо-ж пани браття,
Святого ми нині!
Не вмерлого, а живого, —
Бо слово не гине.
Форма в форму міняється
Від віка до віка, —
Да без краю і без міри
Жив дух чоловіка.

Ю. Федькович.

Тарас Шевченко.

(Промова Богдана Лепкого на Шевченковому святі в Берліні, дня 12. III. 1920.)

Минають дні. минає літо,
А Україна, знай горить;
По селах плачуть голі діти;
Батків немає.
Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, сонце спить;
Ніде не чуть людської мови;
Звір тілько виє, йде в село,
Де чує трупи.

Невже-ж отсей грізний образ, це твір сучасного поета, літературна новина, з якої скапують теплі ще сльози і свіжа кров?

Ні, написав його Тарас Шевченко, 80 літ тому, та на-жаль, малюнок по нині-день не втратив свіжости красок.

Українська земля знов забагрилася кровю, а найбільше добро на світі, людське життя, знов не має ніякої ціни, а найвищі ідеали нашої культури лежать знову в болоті.

Ворожий орел довбе ребра українського Прометея і великий поет міг-би нині, так само добре, як колись, кинути світові це болюче питання:

„За кого-ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?“

І так само добре, як тоді, міг-би він відповісти:

„Борітеся — поборите!
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!“

Правда, — що ми хочемо рідну землю вольною у власність нашим дітям пере-

дати, свій, в поті чола добутий хліб, спокійно їсти, своїм думкам, почуванням і своїй енергії творчій свобідні шляхи відчинити.

В момент, коли нам вороги наші отсю правду, отсі людські права хочуть забрати, коли вони нас перед світом некультурною товпою представляють а між тим огнем і мечем руйнують основи нашого істнува́ння, в цей важкий історичний момент, з далекої степової могили лунає голос нашого поета, як протест проти всіх отсих клевет і проти безкарного толочення правди і волі.

„І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.“

І не тільки творами своїми протестує Шевченко, ціла його поява, це одно

Мане-Текель-Уферзін, писане огненними глаголами над столом, за яким пирують, мов на Бельзацаровому пирі мучителі волі й гонителі правди.

Тарас Шевченко родився 25 лютого 1864 р. в Моринцях, Київської ґубернії, як кріпак змосковщеного німецького Поляка, Єнгельгардта. Дитиною осиротілий, мачухою кривджений і всілякими вчителями пяницями та недотепами поштуркований довго тинявся він від села до села й від хати до хати, шукаючи людий, щоб добру навчили, аж врешті опинився у покоях свого дідича, як лакейчук-козачок.

З паном своїм їздив до Вильни, Варшави й Петербурга, пан побачив його великий хист і охоту до малярства і віддав його в науку.

В Петербурзі стрінувся Шевченко з земляком, малярем Сошенком, і цей допоміг йому викупитися з неволі.

Сталося це 22 квітна 1838 року, коли Тарасові було вже 24 роки. Тепер почалося для його нове життя. Поступив в академію мистецтва, став учеником-любимцем „божéственного“ Брюлова і виявив такі великі поступи в малярстві, що незабаром признано йому титул свобідного мистця.

Крім цього працював пильно, щоб поширити свій умовий круговид. Ходив на всілякі виклади, читав Гомера, Шекспіра й Ґетого, бував в освічених товариствах і року 1840 видав друком перший збірник своїх творів, знаменитий „Кобзар“. Книжку стрінув нечуваний успіх. Ціла Україна читала „Кобзаря“ й захоплювалася ним. Старому Квітці волосся на голові дубом стало від цих божественних глаголів і він книжку щире пригорнув до серця.

Було щось могуче зворушливого й пориваючого в цих, то романтично сенті-

ментальних, то революцийно-боєвих перших творах молодого поета. Почувався в них бренькіт кайдан, і дзвеньк мечів і приск палаючих пожеж. Кобзар оспівував прежню славу України й малював її теперішнє горе, колишню пишність і нинішній сором.

Та не бракувало там і етично-релігійних тонів. Ніжно вчутлива й глибоко вдумчива поетова душа вела з читачели тиху розмову про вічні й незбагнуті питання, а коли й иноді запалювала його до бунту й боротьби, то робила це лиш в імя правди й волі.

Таким був Шевченко вже 1840 року й таким остався він до смерти. Заєдно готовий до бою за вселюдські ідеали, заєдно гнівний і сердитий на кривду й погань життя, заєдно радий принести себе в жертву за добро рідного народу і за щастя людства.

І приніс, — бо не знав границь між

словом, а ділом, між поезією, а життєм, стремів до гармонії внутрішнього й зовнішнього світа, до життєвої сінтези.

За поеми „Сон“ і „Кавказ“ та за співробітництво з Кулішем й Костомаровим в Кирило-Методієвському брацтві арештовано його дня 5 квітна 1847 р. саме в хвилину, коли спинався на верхи свойого життя. Був іменований учителем мистецтва в Київському університеті, збірався в дорогу до Італії, а в його молодій голові аж кипіло від усяких літературних і мистецьких проєктів. Замісць цього-тюрма, допроси, всі розкоші царської юріспруденції.

30 мая 1847 прочитано йому присуд: прогнання у Кірґіські степи і військова служба в степовій твердині, а цар милостиво додав ще від себе: „забороняється писати й рисувати.“

В Орській кріпости, над Аральським морем та в Новопетровському карався

наш поет. Не було такої зневаги, не було такого знущання, якого не зазнав-би він. Довелося йому випити до дна чарку „московської отрути“. А все-ж таки побідив — він. Любов життя, віра в світову справедливість, надія на поворот до вітчини й охота до праці дали йому в руки таке оружжя, якого ніхто не міг побідити.

По більше ніж десяти літах прогнання дістав Тарас Шевченко, завдяки своїм приятелям, амнестію.

А все-ж таки не дозволено йому жити у вітчині, так великий був страх мучителів перед духовою силою мученика.

Мешкав наш поет у Петербурзі, писав і малював, брав живу участь у просвітній роботі тамошньої української громади, заходився будувати для себе хату над улюбленим Дніпром і дожидав погідного вечора після бурливої днини.

В цих дожиданнях передчасна смерть замкнула йому втомлені повіки.

Умер Тарас Шевченко 25 лютого 1861 р. у надневській столиці, в цій північній Пальмірі, котру такими яркими словами змалював був у свойому „Сні.“

Тіло поета перевезено весною цього-ж року на Вкраїну й похоронено на Чернечій горі, біля Канева, там де він заходився у власній хаті дожити труного віку.

Там стоїть він тепер на сторожжі над рідною землею і дожидає моменту, коли його „Заповіт“ буде сповнений що до слова. Що йно тоді полине він до самого Бога — молитися.

Та момент цей ще не наспів — так важкі були прикази цього виїмкового вождя народу.

Не тільки скинути з рук важкі кайдани, не тільки добути собі волю, але й відродитися, обновитися в собі, пережити духове воскресення, — це його заповіт.

Бо, не дивлячись на численні рево-

люцийні твори Шевченка, що звучать, мов боєва сурма, був він все-ж таки не бурителем старого, а будівничим нового життя, не войовником а співаком, котрого життя і твори були мов сон з відчиненими повіками про ліпшу і кращу будучність.

„В божественній, безсмертній природі багато, дуже багато прекрасного, але-ж торжество й вінець безсмертної краси, це обличчя людини, осяєне щастям“

Це його слова.

Як великий мистець, поет і маляр, він всею силою своєї душі тужив за такою красою і ціле його життя і всі його твори, це були ніби одна мандрівка до неї.

Тернистий шлях і недостиженою осталася прегарна ціль поета.

Та нам, його нащадкам, остається дальше верстати цю дорóгу, дальше йти, пок не дійдемо там, де він нас провадив,

бо в творах великих ґеніїв людства криється невблаганий імператив вічного проґресу.

„Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плисти, чи то брести!“

Нам треба йти!

Шевченко про Україну.

Здається кращого немає нічого в Бога як Дніпро та наша славная Вкраїна.

Соловейко в темнім гаї сонце зустрічає, тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами над ставами верби зеленіють. Сади рясні похилились, тополі по волі стоять собі мов сторожі, розмовляють в полі. І все то те, вся країна повита красою, вмивається, красується, сонце зустрічає. І нема тому почину і краю немає. Ніхто його не додбає, ані розруйнує...

Між горами старий Дніпро неначе в молоці дитина красується, любується на всю Україну; а понад ним зеленіють широкії села, а у селах у веселих і люди веселі. Воно-б може так і сталась, якби не осталось сліду панського в Україні...

Мій краю прекрасний, роскішний, багатий, хто тебе не нищив?

Бували войни й військовії свари. Галагани і Киселі і Кочубеї-Ногаї, було добра того немало! Минуло все, та не пропало. Остались шашель: гризуть, жеруть і тлять старого дуба...

Ляхи були, усе взяли, кров повипивали, а Москалі і світ Божий в пута закували...

Кобзарі нам розказали про войни і і чвари, про тяжкеє лихоліття, про лютії кари, що Ляхи нам завдавали, як нас розпинали. Що-ж діялось по Шведчині,

то й вони злякались, оніміли з переляку сліпі небораки: оттак її воєводи, Петрові собаки, рвали, гризли!...

Минають дні, минає літо, а Україна знай горить, по селах плачуть голі діти, батьків немає...

Гомоніла Україна, довго гомоніла, довго, довго кров степами текла, червоніла. І день і ніч ґвалт, гармати, земля стогне, гнеться, сумно, страшно...

Боскресни мамо! вернися в світлицю хату, опочий! Бо ти аж надто вже втомилась, гріхи синовні несучи. Спочивши, скорбная, скажи, прорци своїм лукавим чадам, що пропадуть вони лихі, що їх безчестіє і зрада і криводушіє — огнем кровавим, пламенним мечем нарізані на людських душах...

Одностайне, односердне стати на ворога лукавого — за євангеліє правди, за темнії люди — нема кому...

Вкраїно, мій любий краю неповинний! За що тебе Господь кара, карає тяжко? — За Богдана, та за скаженого Петра, та за панів оттих поганих до краю нищить...

Гірше Ляха свої діти її розпинають. Так як пиво праведную кров із неї точать! Просвітити, бачиш, хочуть материнські очі современними огнями, повести за віком, за німцями недоріку, сліпую каліку...

Схаменіться, недолюдки, діти юродиві! Подивіться на рай тихий, на свою Вкраїну, полюбіте щирим серцем велику руїну!

Розкуйтеся, братайтеся! У чужому краю не шукайте, не питайте того, що

немає і на небі, а не тілько на чужому полі...

В своїй хаті своя й правда і сила і воля!

А ви претеся на чужину шукати доброго добра, добра святого, волі, волі, братерства братнього...

А ви Україну ховайте, не дайте матері, не дайте в руках у ката пропадать!...

Свою, Україну любіть, любіть її! Во время люте, в останню тяжкую мінуту за неї Господа моліть!

Борітеся, поборете! Вам Бог помагає; за вас сила, за вас воля і правда святая!

Церква — домовина розвалиться, а зпід неї встане Україна і розвіє тьму неволі, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти...

І забудеться срамотня давняя година, і оживе добра слава, слава України. І світ ясний невечерній тихенько засяє... Обніміться-ж, брати мої, молю вас, благаю.

Заповіт.

В другій половині жовтня 1845 р. приїхав Тарас Шевченко до Переяслава, щоб з припоручення київської Археоґрафічної комісії малювати види тутешньої старовини.

Він приїхав з Мариїнського від Лукіяновича, де написав одну з своїх найбільших поем „Невольник.“

Приїхав хорим.

Лічив його добрий друг, Андрій Козачковський.

Та не легка річ була лічити Шевченка. Він не вважав на своє здоровля, любив багато ходити, їздити, любив товариство

і вдержати його не то в ліжку, але й у хаті, було дуже трудно.

Андруші, Манастирище, Потоки, Василівка, Вюнища, бачили тоді недужого поета-маляра з олівцем і пером у руці.

По словам Козачковського писання приходило тоді Шевченкові дуже легко; він нераз слухав, як бесідували кругом його, а то й сам устрявав у розмову, й не покидав писати.

У Вюнищах недуга змогла його і прикувала до ліжка. Тут написане „Посланіє“ (14. XII.), „Холодний яр“ (17. XII.), „Псалми Давидові“ (19. XII.) „Маленькій Маряні“ (20. XII.), „Минають дні“ (21. XII.), і „Три літа“ (22. XII.).

На цих творах недуга не полишила ніякого сліду. Видна в них енерґія думки й багацтво чуття, а вірш такий же легкий і несилуваний, як звичайно в Шевченка. Тільки в прегарній думці „Минають дні“, відбився настрій недужого

чоловіка, котрому здається, що він „гнилою колодою валяється по світу“ тоді, як серце його хоче „жити і людий любити.“ Не видужавши гаразд, Шевченко поїхав у Яготин, відвідати свою добру знайому, свого „ангела наставника“, кн. Варвару Репнін, яка була тоді в тяжкому жалю після смерти свого незабутнього батька. З Яготина він подався до гостинного дому Закревських. Пані Закревська грала гарно на фортепяні, співала й любила інтеліґентне товариство. Шевченко радо слухав її гри, а то й співав при її супроводі тужливих українських пісень своїм мягким, легким барітоном.

Під вечір поїхали Закревські, а з ними й Тарас, провідати свояків у сусідстві. Зірвалася буря, вони згубили дорогу й блудили мало що не до рана.

Отся пригода пошкодила Шевченкові. Він занедужав на тиф і перележав цілий місяць, коли не більше.

Але, коли саме звалила його з ніг тяжка недуга і де він її перебув, цього певно не знати. З життєпису Кониського виходить, що таки в домі Закревських, а між тим під „Заповітом“ стоїть дата: 25. XII. 1845. Переяслав. Листи не можуть прийти нам у поміч, бо з 1845 р. маємо їх тільки два, писані ще з Петербурга, перед виїздом поета на Україну, а з 1846 остався тільки оден, до Бібікова, з 10. грудня, значиться майже в рік після хороби.*)

Коли нема в нас під рукою певного матеріялу, щоб розвязати отсе питання, то мусимо стояти на тому, що „Заповіт“, написаний на саме Різдво 1845 в старому городі, Переяславі.

Недуга була мабудь дуже важка і трівала довго, бо поет, що протягом 1845

*) Звісна річ, що підчас арешту Шевченка його знайомі палили листи й автоґрафи від його — страха ради.

написав так багато і так цінних творів тепер більше ніж пів року не брав пера в руки.

Перший вірш, після „Заповіту“, це „Лілея“, написана що йно 25 липня 1846 року в Київі.

„Заповіт“, це справжній заповіт поета, його прощання з рідним народом в момент, коли поет глядів смерті в очі.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

В цій першій частині ясно й недвозначно висловив Шевченко бажання, щоб його тлінні останки похоронено над Дніпром на могилі. Це не романтичне бажання хорої душі, це оден з доказів його великого кохання до степів, Дніпра, могил, до

того, що являється синтезом українськоі природи. В могилі спить наша минувша слава, а з могили видно теперішнє наше горе, нашу народню нужду. Одно й друге було таке близьке його великому серцю.

Як понесе з України
У синеє море
Кров ворожу, — от тоді я
І лани і гори,
Все покину і полину
До са́мого Бога
Молитися.
А поки що —
Я не знаю Бога.

Це друга точка Шевченкового завіщання.

Народ вірить, що душа не зараз після розлуки з тілом переходить у другий світ, вона якийсь час держиться хати й обійстя, вітає над рідним селом, її тяжко розлучитися з цим світом. Шевченко цей момент відсуває гень у будучність. Він каратиметься в могилі доти,

доки з України не потече кров ворожа у синеє море. Що йно тоді, він полетить до неба молитися, о що? — не легко доповісти, о щасливий вислід визвольної боротьби. Поки це не станеться, він зрікається неба, не хоче знати Бога, Бога, що дивиться на кривду й неволю його рідного народу. Він носить в собі ідеал Бога правди, любови й волі і йому, тільки йому, він хоче молитися неложними устами.

Тому то: „Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою, злою кровю
Волю окропіте.

Поховайте, та не гадайте собі, що сповнили весь обовязок. На-впаки, тямте, що поет так довго не перейде на другий світ, поки його народ не порве кайданів і вражою кровю не окропить волі.

Шевченко, неначе боїться непорозуміння і до „ворожої“ додає „злою“ — значиться не тому треба кровю окро-

пити волю, що вона „чужа“, „ворожа“, але тому, що вона „зла“ і „злочинна“, що спиняє розвиток кращого життя, щастя на землі. Лиш така крайна конечність може виправдати цей негуманний учинок.

І мене в сімї великій,
В сімї вольній, новій,
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Покійників шанують у нашому народі поминками. Шевченко чекає їх, що лиш у сімї вольній, нóвій, коли народ заживе кращим життям, коли він відродиться. Поминки ці повинні відбутися незлим, тихим словом, се-б то ділами культури й поступу.

Не війною, не гуком гармат і проливом крові, а що йно творчою працею мира вдоволиться поетова душа.

Отсе Шевченків „заповіт“.

Перша його точка (від слів: „Як умру-

до: ревучий“) сповнена. Поета поховано на Чернечій горі, біля Канева, на тому місці, біля якого він за життя хотів збудувати собі хату.

Друга, (себто слова: „Як понесе з України“ і дальші), збувається саме тепер. І в нинішню хвилину, коли в синє море поплили цілі ріки не тільки ворожої, злої, але й власної, невинної крови, коли на Україні годі побачити семилітну дитину, коли там годі стрінути всміхнені уста, коли горстка невстрашених українських героїв без куль, без чобіт, без їжі бореться за волю рідної країни, коли ранені конають на стужі без білої сорочки, без клаптя соломи під головою, він, автор „Заповіту“ певно вже встав із своєї домовини і полетів до самого Бога, молитися.

Мороз іде поза шкуру, коли уявити собі цю демонічну картину, цю молитву за волю рідного народу перед лицем

абсолюту, перед маєстатом вічної, світової справедливости, тої останньої, безумовної правди, без якої чоловік почуває себе, як човен без весла на розбурханих хвилях океану...

Сповнення останньої точки Шевченконого „Заповіту“ лежить ще у сфері майбутнього.

„Заповіт“ це вірш який має виїмкове значіння в нашій літературі. Він має в собі повагу державного гимну, і похоронного маршу і голос боєвої сурми. Це невблаганий імператив, кинений народові його найбільшим інтелєктом, його найсильнійшою одиницею.

Року, (мабуть 1869), коли питомці духовної семінарії у Львові готовилися зробити Шевченкові поминальний вечір і звернулися до Михайла Вербицького, що був тоді парохом в якомусь глухому га-

лицькому селі з проханням, щоби він написав їм щось для хору до Шевченкових слів, цей написав кантату „Завіщання“ на хор мішаний з барітоновим сольом і з супроводом оркестри.

„Завіщання“ (Заповіт) Вербицького до слів Тараса Шевченка стало в Галичині з тої пори залізною точкою в проґрамах Тарасових свят. Не знаю, чи був який хор, щоб не співав його, чи був такий город, щоб серед його мурів не лунала ця пісня. На царській Україні таку саму популярність мав твір Миколи Лисенка, ця проста, ясна, прегарна в своїм народнім характері пісня, зворушуюча глибиною чуття і повагою настрою.

Хто годен зважити й оцінити тую велич емоції, якої зазнали цілі покоління українського народу під виливом цих композицій, під вражінням слів „Заповіту“?

Це така виїмково пісня.

Уявім собі Шевченка, трийцятьлітного, здорового, повного запалу творчого, повного охоти до праці для добра народу. Нараз він чує, що до його підкрадається невмолимий ворог, тяжка недуга, котра йому може зложити на вхрест руки й затулити уста. І він пише свій „Заповіт“, короткий, простий, ядерний вірш, есенцію своїх стремлінь, приказ для своїх земляків.

75 літ минає з тої хвилини, а вірш, мовби нині виходив з душі автора, він справджується, переходить з паперу в життя — він мусить сповнитися до останнього слова. Мусить!

Б. Л.

Шевченкові похорони.

Умер поет, — далеко на півночі,
У городі непривітнім, чужім. —
А хтож йому накриє сонні очі
Китайкою й заплаче хто по нім?

Не клопочись! Як північна година
Мине, хтось двері втворить на розтвір.
Прийде „Петрусь“, „Оксана“, „Катерина“
І „Наймичка“ — найде їх повен двір.

Ярина з Степаном при домовині,
Двох хлопців сотник Ґонта приведе,
„Чернець“ псалтир читає; свято нині,
Ясновельможний гетьман, бач, іде.

За гетьманом полковники на конях
І куренями виступає Січ,
Булави, пірначі михтять в долонях,
І від шабель розвиднюється ніч.

А там народ, цілий народ, як море,
Хвилюється, іде вперед, шумить...
Не вмер поет! Його втомило горе,
Схилив чоло і задрімав на мить.

Богдан Лепкий.

IC
20/8/84

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY